

ABD'nin de desteğiyle, İsrail'in askeri gücü, diğer bölge ülkelerine göre, daha modernize durumdadır. Ancak ülkenin yetersiz nüfusu, ekonomik zayıflığı ve uluslararası faktörler gibi belirleyiciler tarafından askeri yapı çeşitli kısıtlamalara maruz kalmaktadır.

İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri

The Determinants of Israeli Foreign Policy

Ertan EFEGİL

Abstract

Israel sees itself as a sole Jewish state in the world. For that reason it encourages the Jewish diaspora to migrate to Israel. In Israel's political culture, the concepts of wars, genocide, hostility and threats are located. The Cold War mentality still dominates its foreign policy principles. Due to that perspective, its foreign policy is shaped by national security concerns and threat perceptions. In order to put an end to its isolation in the region, the Israeli government tries to develop its relations with non-regional states. For Israel, its strategic partnership with the United States has a vital importance. Nowadays the international society supports two-state solution to the Palestinian question. It objects any military methods used by the parties to find a solution to the issue. Therefore the world public opinion heavily criticized Israel's military operation toward Gaza.

Keywords: Zionism, Israel, Foreign Policy, Foreign Policymaking, Palestine Issue

İsrail'in siyasal hayatını, göreceli olarak az sayıda Yahudi elitler kendi kontrolleri altında tutmaktadır. Bu elitler de oldukça homojen bir dünya görüşüne sahiptir. Siyasal elitler ise sivillerden, yüksek-düzeyli askeri yetkililerden ve dini unsurlardan oluşmaktadır.

İsrail, Yahudi devletidir ve kendisini dünyadaki yegâne Yahudi devleti olarak tanımlamaktadır. Bu rolünden ötürü, bütün Yahudi diasporası, özgürce İsrail'e göç etme ve yerleşme hakkına sahiptir. Göç politikası, İsrail yönetimine iki açıdan hizmet etmektedir. Birincisi, İsrail ordusu ve ülkenin ekonomik kalkınması için ihyitaç duyulan insan gücünü temin etmektedir. İkincisi ise,

bu sayede, İsrail'in kendisine has Yahudi kimliği muhafaza altına alınmaktadır.

İsrail'de halkın ekonomik yaşam koşulları, diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında, gözle görülür düzeyde iyi durumdadır. Yine de İsrail'in coğrafi açıdan küçük bir toprak parçasına sahip olması, madenler ve su kaynakları açısından yetersiz

konumda bulunması İsrail ekonomisini ciddi düzeyde olumsuz yönde etkilemektedir. İsrail, petrol, doğal gaz ve kömür bakımından tümüyle dış kaynaklara bağımlıdır. Fakat diğer taraftan yaygın sulama ve yoğun tarım yöntemleri sayesinde, İsrail'in tarım sanayi üretimi iç talebi karşılarken, aynı zamanda ihracat gelirleri de sağlamaktadır. ABD'nin de yardımıyla İsrail, gelişmiş sanayi altyapısına sahiptir. İsrail, ekonomik yapısının özelliklerinden ötürü, İran ve Mısır gibi ülkelerin aksine, daha açık, rekabetçi ve pazar-yönelimli ekonomik sistemi benimsemiştir.¹

Siyasal Sistem

İsrail'in yönetim sistemi, yazılı olmayan anayasa dayananıdır. İsrail, parlamenter siyasal rejime sahiptir ve hükümet ile parlamento, siyasal sisteme hâkim olan resmi kurumlardır. Cumhurbaşkanı, İsrail'de, sembolik/törenselsel bir figür olarak siyasal hayatta yer almaktadır. Dış politika konusunda Cumhurbaşkanı, Parlamento tarafından onaylanan antlaşmaları imzalama ve diplomatik temsilcileri kabul etme gibi anayasal görevleri ifa etmektedir.²

İsrail'de siyasal katılım oldukça yaygındır ve ülkenin siyasal yaşamında siyasi partiler merkezi rol oynamaktadır. İsrail'in siyasal sistemi, aşırı farklılıklar ve çeşitlilik gösteren siyasal ve sosyal dünya görüşleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu görüşler, siyasal partiler tarafından olduğu gibi, gazeteler ile sosyal, dini, kültürel ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından da seslendirilmektedir. Çok sayıda azınlıklar ve fraksiyonlar, özgürce hükümetin politikalarını eleştirebilmektedir.

Aşırı dağınık siyasal yapısından ötürü, İsrail'de seçimlere çok sayıda siyasal parti katılmakta ve genellikle koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. Bu nedenle karar alma sürecinde, siyasal partiler ile diğer siyasi gruplar, kendi aralarındaki ideolojik farklılıklardan, politik görüş ayrılıklarından ve kişisel sürtüşmelerden ötürü, birbirleriyle işbirliği yapmakta, rekabet etmekte, birbirlerine karşı ittifaklar kurmakta ve uzlaşmaya çalışmaktadır.

Yine de siyasal dağınıklığa rağmen, koalisyon hükümetleri, genellikle istikrarlı bir durum sergilemektedir. Koalisyon hükümetlerinin talepleri, Başbakanı karar alırken sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda bu durum, koalisyon hükümetinde yer alan küçük ortaklara, oy oranlarından daha fazla seviyede etkileme gücü verebilmektedir.

Her şeye rağmen, İsrail'in siyasal hayatını, göreceli olarak az sayıda Yahudi elitler kendi kontrolleri altında tutmaktadır. Bu elitler de oldukça homojen bir dünya görüşüne sahiptir. Siyasal elitler ise sivillerden, yüksek-düzeyle askeri yetkililerden ve dini unsurlardan oluşmaktadır.³

Dış Politika Hedefleri

İsrail'in ulusal bilincinde, şu kavramlar yer almaktadır: Savaşlar, sayısız çatışmalar, terörist eylemler, nefret yüklü söylemler, soykırım ve Arap devletlerinin düşmanlığı. İsraili yetkililer, kendi ülkeleri ve Ortadoğu bölgesi hakkında da şöyle düşünmektedir: İsrail, coğrafi olarak yalnızlaştırılmıştır. Müttefiklerden yoksundur. Coğrafi açıdan dış tehditlere açıktır. Bu nedenle daha fazla askeri güce ihtiyaç duymaktadır.

İsrail'in dış politikası, güvenlik endişeleri tarafından ağırlıklı olarak şekillendirilmektedir. İsraili entellektüeller için, İsrail, saldırgan Arap dünyasında tek başına yaşamak zorundadır. Bu nedenle İsrail'in dış ve güvenlik politikalarının temel hedefleri, müzakereler yoluyla soruna barışçıl çözüm bulmak ve etkili savunma kapasitesini geliştirerek saldırgan emellerin hâkim olduğu bir bölgede güvenliğini güvence altına almaktır. Sonuçta, İsrail'in dış ve güvenlik politikalarını, Arap ülkeleriyle yaşadığı sürtüşmeler ve Filistinliler ile yaşadığı krizler ağırlıklı olarak belirlemektedir.⁴

İsrail yönetimi, Filistinliler ile komşu Arap ülkeleriyle işbirliği ve barışçıl ilişkiler içerisinde olmayı, İsrail'in uzun vadeli varlığını sürdürmesi ve kalkınması için hayati önemde görmektedir. Bu nedenle bu anlayış, İsrail'in dış politikasının aslında temel taşı oluşturulmaktadır. Fakat güvenlik ve tehdit-temelli dünya görüşünden ötürü,

20 Aralık 2012 günü Gazze'ye askeri operasyon başlatan İsrail yönetimi, psikolojik düşünce yapısına uygun olarak Filistinlilere karşı aşırı güç kullanmaktan kaçınmamıştır.

İsrail hükümeti, bütçesinin önemli bir kısmını güvenlik kalemleri için harcamaktadır. ABD'nin desteğiyle, İsrail'in askeri gücü, diğer bölge ülkelerine göre, daha modernize durumdadır. Ancak ülkenin yetersiz nüfusu, ekonomik zayıflığı ve uluslararası faktörler gibi belirleyiciler tarafından askeri yapı çeşitli kısıtlamalara maruz kalmaktadır.⁵

Arap devletlerinin tehditkâr yaklaşımlarıyla çevrili olması ve coğrafi yalnızlığı nedeniyle, İsrail, bölge-dışı devletler ile ilişkilerini geliştirmeye özel önem vermektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkeleri, Avustralya, Kanada, Japonya, Güney Kore, Üçüncü Dünya ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu sayede İsrail, kendisine uluslararası alanda siyasi destek edinmeye çalışmaktadır. Bu tür ilişkilerin, İsrail'in, Filistin sorununda elini güçlendirdiğine

inanılmaktadır. Aynı zamanda ikili ekonomik ve siyasi avantajların yardımıyla, uluslararası desteği elde ederek ve askeri yapısını güçlendirerek, İsrail'in Arap ülkelerine karşı caydırıcılığının güvence altına alacağı öngörülmektedir.⁶

Sonuçta İsrail, Arap Dünyası ile ilişkilerini, günümüzde de sıfır-toplamli oyun temelinde veya realist kurama dayanarak değerlendirmektedir.

Güvenlik Anlayışı

Realist bakış açısı ile dış politikayı tanımlayan zihniyet, Soğuk Savaş sonrası dönemde de İsrail'in uluslararası sisteme yönelik değerlendirmelerini etkilemeye devam etmektedir. İsrail, halen Ortadoğu'yu, istikrarsızlığın hâkim olduğu bir bölge olarak algılamaktadır. Ayrıca İsraili yöneticilere göre, İsrail, bölgedeki güçlü devletlerin

İsrail’de dış politika, İsrail’in askeri üstünlüğünü muhafaza etmeyi güvence altına alan görüşün desteklenmesinde, belirleyici değil, tamamlayıcı rol oynamaktadır. Bu nedenle Savunma Bakanlığı ile Başbakanlığın görüşleri, Dışişleri Bakanlığı’nın görüşlerinden daha bas-
kın konumdadır.

çeşitli tehditlerine maruz kalan küçük/zayıf bir devlettir. Bu nedenle uluslararası ve bölgesel sistemlerdeki radikal değişimler, İsrail’in Soğuk Savaş mantığında herhangi bir değişime neden olmamıştır. Yani İsrail, bölgesel güvenlik ilişkilerini, devletten devlete ilişkiler temelinde görmekte ve bu nedenle güçlü askeri yapıya sahip olma yönünde yıkılmaz/sarsılmaz önyargılara sahip olmaktadır. Bu anlayış, nükleer silah teknolojisine sahip olmayı ve konvansiyonel silah gücüne karşılık saldırı-amaçlı savunma stratejisini benimsemeyi gerekli görmektedir. İsrail savunma güçlerine göre, herhangi bir tehdidi, kendi toprakları yerine düşman ülkenin topraklarında karşılamak en geçerli askeri stratejidir. Çünkü aşağıda da ifade edileceği gibi, İsrail, yeterli askeri personele, stratejik derinliğe ve bölgesel müttefiklere sahip değildir.⁷

Yukarıda da ifade edildiği gibi, İsrail’de dış politika, ulusal güvenliği sağlama alma taleplerine kurban edilmektedir. Son derece güçlü askeri yapının mevcudiyetini ve Washington ile sağlam güvenlik bağlarını korumayı, İsraili yöneticiler İsrail’in güvenliğini sağlama yönünde öncelikli ilkeler olarak tanımlamaktadır.

İsrail’in militarist eksenli rolü, “küresel Yahudiliğin evi olması” kavramına dayanmaktadır. Siyonizmin yüksek ideallerini yerine getirme dürtüsünden ötürü, İsrail, kendi topraklarına sürekli olarak göçün gerçekleşmesini desteklemektedir.⁸

Kimlik

Siyonizm, İsrail’in kimliğinin doğal bir parçasıdır. Siyonizm, bilindiği üzere, tarihsel olarak belli bir

toprak parçasını, Yahudilerin vaadedilmiş toprakları olarak kabul etmektedir. Böylece İsrail’in siyasal kültürünün seçkin yönü, Yahudilik’tir.

Yahudi entelektüelleri için, İsrail’in geleceği, yani güvenliği, zenginliği/refahı ve tarihsel görevini yerine getirmek için gerekli olan kabiliyeti, Dünya Yahudiliğine bağlıdır. Dünya Yahudiliğinin geleceği de, İsrail’in varlığını sürdürmesine endeksli-
lidir. Bu nedenle, İsrail’in dış politikasının temel görevi, saldırgan Arap dünyası ile kuşatılmış ve Siyonizmin ileri karakolu olan İsrail’in varlığının korunmasıdır.⁹

Ayrıca güçlü askeri yapıyı muhafaza etme ihtiyacı, yeni yerleşimcileri toplumla bütünleştirme ve yeni gelenler için yeni yerleşim yerleri inşa etme çabaları, İsraili yetkililer açısından İsrail halkının çeşitli özverilerde bulunmalarını gerekli kılmaktadır.¹⁰

Dış Politika Yapım Sürecinde Rol Alan Elitler

İsrail’de, dış politika yapım sürecine hâkim olan temel değerler şunlardır: Dış tehdide karşı Yahudi devletinin varlığını güvence altına almak ve İsrail’de Yahudilerin sayıca çoğunluğunu muhafaza etmektir. Bu değerler, İsrail’in ulusal çıkarlarının tanımlanmasında rehber rolü oynamaktadır.

İsrail’de dış politika yapım süreci, siyasi veya ideolojik gündemlerine bakmaksızın, tüm siyasal elitlerin, her türlü görüşü ve düşüncüyü ifade etmesine olanak sağlamaktadır.

Yine de, İsrail’de, belirleyici görev üstlenen karar vericiler, savunma kültürü içerisinde sosyalleştirilmiştir. Yani bu kişiler, İsrail’in askeri kültürüne aşina kişilerdir. Bu nedenle İsrail’de dış politika, İsrail’in askeri üstünlüğünü muhafaza etmeyi güvence altına alan görüşün desteklenmesinde, belirleyici değil, tamamlayıcı rol oynamaktadır. Bu temel görüş ele alındığında, diğer siyasi mülahazalar kolayca göz ardı edilebilmektedir. Bu nedenle Savunma Bakanlığı ile Başbakanlığın görüşleri, Dışişleri Bakanlığı’nın görüşlerinden daha baskın konumdadır. Güçlü kişilikler, İsrail’de, dış politikayı planlayan ve uygulayan kurumların rolünün şekillenmesinde belirleyici rol oynayabilmektedir.

İsrail istihbarat servisleri de İsrail’in temel dış politika çıkarlarını tanımlamada, hakem rolü oynayabilmektedir. İsrail’de, Ulusal Güvenlik Konseyi, dış politika amaçlarının ve hedeflerinin dengeli bir şekilde belirlenmesinde forum rolü oynamaktadır. Aynı zamanda İsrail Parlamentosu Knesset’teki Komiteler, dış politika yapım sürecinde gözle görülür rol oynamaktadır. Komiteler, farklı parti temsilcilerinin bir araya geldiği ve karşılıklı görüşlerin tartışıldığı bir forum niteliğindedir. Yine de komitelerin dış politika yapım sürecindeki etkisi sınırlıdır. Dış politika yapım sürecinde, baskı grupları, oldukça aktif rol üstlenmektedir. Özellikle baskı grupları, işgal edilen topraklar, yeni yerleşim yerleri ve güvenlik konularında oldukça hassastır.

Dış Politika Uygulamaları

İsrail dış politikasının en temel unsuru, İsrail hükümetinin elinde bulundurduğu tüm topraklar içerisinde mutlak Yahudi çoğunluğunu muhafaza etmektir. Çünkü nüfus yapısı, İsrail’in kendi varlığının merkezi özelliğini oluşturmaktadır. İsrail’in kendi varlığını korumak için, bu unsur, en öncelikli konu olarak görülmektedir.¹¹

Günümüzde İsrail’in, demografik açıdan çoğunluğu elde edemeyeceğinden daha fazla toprağı işgal etmemesi gerekmektedir. 1967 yılında Batı Şeria ve Gazze’nin İsrail tarafından işgali, İsrail yönetimi için Filistin sorununu ortaya çıkarmış-

tır. İsrail, yeni yerleşim yerlerinin güvenliğini sağlamak zorundadır. Fakat bu amaç için yeterli insan gücüne sahip değildir. Bu durum İsrail’in önüne, demografik zorluklar çıkarmaktadır. Bu güvenlik sorununu çözebilmek için İsrail, İsrail halkının Filistinlilerden ayrılmasını öngören politikayı benimsemiştir. Bir yandan İsrail ile Filistinliler arasında “Utanç Duvarı” inşa eden İsrail, diğer yandan Filistinlilere özerklik vermeyi kabul etmiştir. Fakat Filistinlilerin yönetimi altındaki alanları, doğrudan kendi kontrolü altında tutmakta ve İsrail ordusu tarafından bu alanlar çevrelenmektedir.¹²

Dış politikasının ikinci unsuru, kendisi tarafından belirlenmiş topraklar üzerindeki İsrail’in meşruiyetinin ve varlığının, tüm Arap devletleri ve uluslararası camia tarafından tanınmasıdır. Böylece İsrail, Arap ülkeleriyle ikili barış antlaşmaları imzalamayı arzu etmektedir. Ancak bu imzalanan antlaşmalar, iki maddeyi içermektedir: a) İsrail’in tanınması, yani İsrail’in egemen devlet olarak varlığının kabulü ve b) normalleşme, yani İsrail’le her türlü ticari ilişkileri ve iletişimi yasaklayan Arap ülkelerinin ambargosunun kaldırılması ve boykot yerine işbirliğinin ilişkilerde esas alınması. Böylece İsrail ile Arap devletleri arasında karşılıklı bağımlılık inşa edilmiş olacaktır.

Normalleşme sürecini, İsrail ile Arap ülkeleri farklı şekilde algılamaktadır. Arap devletleri için normalleşme, Arap ülkelerinin, İsrail ekonomisine ve altyapısına bağımlılığını arttıracak ve İsrail’in bölgesel hegemon güç haline gelmesine neden olacaktır. İsrail ise karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinin, Arap ülkelerinin İsrail’e karşı düşmanca tavrını ortadan kaldıracağını ve Arap ülkeleri ile İsrail’in karşılıklı çıkara dayalı barışçıl ilişkiler kurmasına yardımcı olacağını öngörmektedir.¹³

Ekonomik işbirliği, normalleşme yönünde İsrail’in stratejisinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır. İsrail, sadece Ürdün ile ticari ilişkiler içerisinde olmuştur. Altyapı bağlantıları ve karşılıklı ilişkilerin normalleştirilmesi, bölge genelinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine

yardımcı olacaktır. Örneğin, bu bağlamda İsrail, bölge devletleriyle elektrik, petrol ve doğal gaz konularında ortak şebekelerin inşa edilmesini savunmaktadır. Aynı zamanda İsrail, bölgesel örgütlere üye olmayı arzu etmektedir.

İsrail dış politikasının üçüncü unsuru, saldırgan askeri stratejidir. Bu stratejinin birinci unsuru, “saldırı, en iyi savunmadır” mantığıdır. Yani savunmacı savaş mantığına dayanmaktadır. İsrail, kendi topraklarında ve/veya sınırlarında, saldırgan ülkenin herhangi bir askeri operasyonunu karşılayacak yeterli stratejik derinliğe sahip değildir. Bu nedenle düşman ülkenin toprağını işgal etmek, İsrail’in güvenliği için gerekli olan tampon bölgeyi elde etmek anlamına gelmektedir.

İsrail, her ne koşulda olursa olsun, ABD’den koşulsuz destek elde etme arayışındadır. Bu bağlamda, ABD’den askeri teçhizat, teknik işbirliği, ekonomik yardım ve uluslararası siyasi destek elde etmeyi, dış politikasının ana hedeflerinden birisi haline getirmiştir. İsraili yöneticiler, büyük ve güçlü bir devlet ile ittifak ilişkisi içerisinde olmamaları halinde, devletlerinin, ekonomik ve/veya askeri anlamda dış ve güvenlik politika hedeflerini hayata geçiremeyeceğini düşünmektedir.¹⁴

Nükleer silahlarının yanı sıra, İsrail, askeri stratejisine, kapsamlı ve ölçüsüz/aşırı misilleme kavramını yerleştirmiştir.

Dış politikasının ilkelerinin ardından, işleyişine baktığımızda, kurulduğu andan itibaren, İsrail’de dış politika tartışmalarını, güvenlik konuları ve stratejik düşünceler yönlendirmiş olduğunu görmekteyiz. Soğuk Savaş döneminde, İsrail yönetimi, İsrail’in güvenliği ve hayatta kalması konularına ağırlık vermiştir. Güvenlik sorunları, İsraili yöneticileri, askeri gücü geliştirme ve ABD ile stratejik ortaklık ilişkilerini derinleştirme yönünde girişimlerde bulunmaya itmiştir. ABD ile stratejik ortaklık, İsrail’in, bir yandan Amerika’nın gelişmiş silah sistemine ve araçlarına ulaşmasına, diğer yandan her yıl ABD’den 3 milyar dolar civarında askeri ve ekonomik yardım edinmesine yardımcı olmuştur. 1970’lerden itibaren,

ABD ile stratejik ortaklık, İsrail’e kapsamlı güvenlik şemsiyesi sağlamıştır.¹⁵

Soğuk Savaş döneminde Arap ülkeleri, İsrail’in varlığına şiddetle karşı çıkmışlardır. Bölge ülkeleri, Türkiye, Mısır ve Ürdün hariç, İsrail’i tanıtmaktan sakınmış ve İsrail yönetimiyle her türlü iletişim kurmayı ret etmiştir. Hatta bölge ülkeleri, İsrail ile birkaç kez silahlı mücadeleye girmiştir. Bu devletler, aynı zamanda İsrail’i uluslararası arenada yalnızlaştırmaya çalışmış ve bu ülkeye karşı ekonomik ve diplomatik alanlarda boykot uygulamıştır.

Üstün askeri gücünün yanı sıra, ABD’nin sağladığı kesintisiz siyasi, askeri ve ekonomik destek, İsrail’in günümüze kadar varlığını sürdürmesine yardımcı olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde, Amerikan yönetimleri, Türkiye, Mısır ve İsrail gibi bölgesel müttefiklerine destek sağlamayı, Sovyet tehdidine karşı bir gereklilik olarak görüyordu. Bu üç ülke ile askeri işbirliği içerisine girerek, Sovyetler Birliği’ni çevrelemeye veya bölgedeki etkisini zayıflatmaya çalışıyordu. Bunların dışındaki bölge ülkeleri ise askeri anlamda, ABD tarafından ihmal edildi. ABD o dönemde daha çok kendisine yakın bölge ülkelerine askeri güvence vermekle yetindi.

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte, İsrail, kendisini ABD’nin bölgedeki en güvenilir müttefiki olarak lanse etmeye çalıştı. İsrail, kendisini bir yandan Sovyet yayılcılığına diğer yandan da Arap milliyetçiliğine ve radikal İslam’a karşı bölgede Batı’nın en önemli müttefiki olarak tanımladı. Diğer bir ifadeyle, İsrail, kendisini istikrarsız ve stratejik açıdan öneme sahip Ortadoğu bölgesinde Batı’nın çıkarlarını koruyan ve savunan güvenilir müttefik olarak nitelendirdi.¹⁶

Soğuk Savaşın bitmesi ve Sovyetler Birliği’nin Arap ülkeleriyle stratejik ilişkilerinin sona ermesi, İsrail’in, bölgede daha güçlü bir konum elde etmesine yardımcı oldu. Çünkü özellikle İsrail’e karşı olan radikal Arap devletleri, askeri ve diplomatik açıdan bir süpergücün desteğinden mahrum kaldılar. İkinci olarak Madrid Barış Süreci

esnasında, İsrail, herhangi bir şekilde ciddi düzeyde stratejik veya siyasi taviz vermeksizin bazı Arap ülkeleri ile yürüttüğü görüşmelerde, yeni bölgesel dengeleri ve Arap ülkeleri arasındaki bölünmüşlüğü kendi menfaatine olacak şekilde kullandı. Üçüncü olarak, Soğuk Savaşın bitmesi ve barış görüşmelerinin başlaması, İsrail'in Arap ülkelerinin boykotunu yavaş yavaş kırmasına, Üçüncü Dünya devletleri ile ilişkilerini geliştirmesine ve Afrika ve Asya'daki diğer güçlü bölgesel aktörler ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmasına yardımcı oldu. Aynı zamanda bu durum, uluslararası meşruiyet anlamında, İsrail'in önündeki siyasi engellerin ortadan kalkmasına neden oldu.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Arap-İsrail barış süreci, İsrail'in, dış politika ufuklarını genişletti. 1990'ların başından 2011 yılına kadar, İsrail hükümetleri, barış sürecine öncelik verdiler. Komşu Arap ülkeleriyle barışçıl ilişkilerini geliştirme arzusu, İsrail'in geleneksel stratejisinden ciddi anlamda ayrılma anlamına geliyordu. Çünkü İsrail, Arap-olmayan devletler ile ittifak ilişkilerini geliştirerek, kendisini güvence altına almaya gayret ediyordu.

Özellikle Kuveyt krizi, İsrail'in en büyük düşmanı olan Saddam rejiminin eski gücünü kaybetmesine neden oldu. Diğer yandan Ürdün ile barış antlaşması imzalayan İsrail, Suriye ile doğrudan görüşmelere başladı. Filistinliler ile barış sürecini canlandıran İsrail, Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika devletleri ile ilişkilerini geliştirdi.¹⁷

İsrail'in Gazze'ye Son Askeri Operasyonu ve Etkileri

20 Aralık 2012 günü Gazze'ye askeri operasyon başlatan İsrail yönetimi, yukarıda ifade ettiğimiz gibi psikolojik düşünce yapısına uygun olarak Filistinlilere karşı aşırı güç kullanmaktan kaçınmamıştır. Açıkça bir saldırganlık olsa bile, Hamas'ın İsrail'e "el yapımı" füzeler ile karşılık vermesi üzerine, İsrail, saldırgan tavrını, meşru müdafaa kavramı içerisine sokmaya çalışmıştır. Uluslararası kamuoyuna sürekli olarak Hamas'ın füzelerinin kendi güvenliğini tehdit ettiğini belirten İsrail yönetimi, bu amaçla meşru müdafaa hakkına dayanarak, bu operasyonu gerçekleştirdiğini

ifade etmiştir. İsrail'in bu yöndeki açıklamalarını, ABD ve Batılı ülkeler başta olmak üzere, diğer devletler "anlayışla" karşıladıklarını ve İsrail'in kendi güvenliğini sağlamanın bir hukuksal hakkı olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak İsrail, Arap Baharı öncesi dönemde, özellikle ABD, Türkiye, Mısır ve Avrupa Birliği'nden aldığı desteği alamamıştır. Her ne kadar bu aktörler, İsrail'in bağımsız devlet olarak varlığını destekleseler bile, gerçekleştirilen operasyonu eleştirmişlerdir. Arap Baharı öncesi dönemde, özellikle Türkiye ve Mısır, İsrail'in operasyonlarına destek vermişler ve özellikle Mübarek yönetimi, Gazze'ye İsrail'in uyguladığı ambargoyu sürdürmesine yardımcı olmuştur. Fakat Mursi yönetimindeki Mısır, operasyonun ilk başından itibaren, Filistinlilere desteğini açıklamış ve Filistin halkına insani yardımların ulaştırılmasına yardımcı olmuştur. Hatta muhtemel Filistinli mülteciler için çadır kentler oluşturmuştur. Türkiye de uluslararası arenada, İsrail'in yaklaşımını açıkça eleştirmiş ve Filistinlilere olan desteğini her fırsatta dile getirmiştir. Amerikan yönetimi, her ne kadar İsrail'in varlığına ve güvenliğine yönelik desteğini açıklasa da askeri operasyona kayıtsız destek vermemiştir. Avrupa Birliği de İsrail'in bu tavrını eleştiren, Amerikan yönetimi benzeri bir tutum sergilemiştir.

Aslında Birleşmiş Milletlerde Filistin'in üye olmayan devlet statüsüne ilişkin yapılan oylama sırasında, uluslararası kamuoyu, Filistin sorununa ilişkin temel parametreleri açıklamıştır. BM Genel Kurulu'ndaki müzakereler sırasında, kara destek veren ve vermeyen devletler, şu ilkeleri ifade etmişlerdir:

- İki devletli çözüm üzerinden Filistin sorunu çözümlenmelidir. Bu devletler, 1967 Savaşı öncesi sınırlar üzerinden belirlenmelidir.
- Filistinliler, başkenti Doğu Kudüs olan bir bağımsız devlete sahip olmalıdır.
- İsrail, bağımsız bir devlettir ve güvenliğini, varlığını koruması doğaldır.
- Filistinli gruplar, ortak bir noktada uzlaşmalı ve ortak hareket etmelidir.

- Hamas ve Hizbullah'ın başvurduğu “silahlı tedbirler”, sorunun çözümü için uygun değildir. Taraflar, karşılıklı müzakereler yoluyla soruna çözüm bulmak durumundadır.

Amerikan ve Mısır yönetimlerinin aracılığı sayesinde, İsrail ile Filistin yönetimi arasında ateşkesin imzalanması sağlanmıştır. BM'deki oylama neticesinde, Filistin yönetimi, yukarıdaki parametreler ışığında, uluslararası kamuoyundan destek almıştır.

Kararın ardından, İsrail yönetimi, Doğu Kudüs'te 3 bin konutluk yeni yerleşim yerleri inşa etme kararı almıştır. Bu adımıyla, BM Genel Kurulu'nda alınan kararı hukuksal ve siyasal olarak tanımadığını ifade eden İsrail yönetimi, aynı zamanda Doğu Kudüs'te kendi lehinde bir oluşum ortaya çıkarmaya çalışmakta ve Filistinlilerin, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız devlet idealini fiilen

ortadan kaldırmaya gayret etmektedir. Ancak İsrail'in bu politikası, BM Güvenlik Konseyi üye devletleri, Avrupa Birliği ve diğer devletler tarafından ağır bir şekilde eleştirilmektedir. Özellikle uluslararası kamuoyu, artık İsrail'in bu “aşırı militarist tavrına” ve fiili olarak 1967 Savaşı öncesi sınırları temel almayan bir çözüm önerisine sıcak bakmadığını açıkça sergilemiştir.

Sonuç olarak, İsrail yönetimi, halen daha aşırı güvenleştirilmiş bir dış politika üzerinden hareket etmekte ve Soğuk Savaş mantığına uygun olarak bölge politikalarını değerlendirmektedir. Fakat bu tavır, artık diğer devletler, hatta Başkan Obama tarafından onaylanmamaktadır. Aynı şekilde, Hamas ve Hizbullah gibi grupların silahlı eylemleri de aynı şekilde uluslararası kamuoyu tarafından tasvip edilmemektedir. Filistinli gruplar, kendi aralarında uzlaşarak, müzakereler yoluyla soruna çözüm bulmak için gayret etmelidir.

0

DİPNOTLAR

- 1 “Facts About Israel”, Ruth Ben-Haim (ed.), *Israel Information Center*, Kudüs: Ahva Press, 2006, s. 20-23.
- 2 http://www.israeled.org/resources/how_does_the_israeli_political_system_work.pdf.
- 3 Zalman Abramov, *Perpetual Dilemma: Jewish Religion in the Jewish State*, Rutherford, NJ, Fairleigh Dickinson University Press, 1976.
- 4 Ofra Bengio, *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern outsiders*, New York, Palgrave, 2004.
- 5 Mustafa Kibaroğlu, “Turkey and Israel Strategize”, *Middle East Quarterly*, Cilt 9, No 1, Kış 2002.
- 6 Mark Heller, *Continuity and Change in Israeli Security Policy*, Londra, Oxford University Press, 2000, s. 16.
- 7 Yoash Tsiddon-Chatto, “Israel-Arabia Eye to Eye with the Future,” *Ariel Center for Policy Research, Policy Paper*, Sayı 112, Ocak 2001, s. 29.
- 8 “The security fence and the buffer zone as a successful obstacle to terrorism,” *Intelligence and Terrorism Information Center, Center for Special Studies*, Temmuz 2004, http://www.intelligence.org.il/eng/c_t/fence/images/july_10_04.pdf.
- 9 Süleyman Özmen, *Orta Doğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2002, s. 115.
- 10 “İsrail'in Gerçekleri”, *İsrail Enformasyon Merkezi*, Kudüs: Hamakor Press, 1997, s. 118.
- 11 Barry Buzan, *People, States, Fear; The National Security Problems in International Relations*, Sussex: Wheatsheaf Books Ltd, 1983.
- 12 “İsrail utanç duvarını bitiriyor”, *Dünya Bülteni*, 19 Aralık 2012.
- 13 Chaim Herzog ve Shlomo Gazit, *The Arab-Israeli Wars, War and Peace in the Middle East*, New York: Vintage Books, 2005, s. 21–24 ve 48.
- 14 Musa Alami, “The Lesson of Palestine”, *The Middle East Journal*, Cilt 3, Sayı 4, Ekim 1949, s. 374.
- 15 Arnold J. Toynbee, “Foreword”, *The Transformation of Palestine Essays on the Origin and Development of Arab-Israeli Conflict*, İbrahim Abu-Lughod (Edt.), Northwestern University Press, Evanston: 1971, s. ix; Walid Khalidi, “Why Did the Palestinians Leave Revisited”, *Journal of Palestine Studies*, Cilt 34, Sayı 2, Kış 2005, s. 42-54.
- 16 Benny Morris, *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881– 1999*, New York: Alfred Knopf, 1999, 6. bölüm, s. 289–290; John Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, New York: Farrar, Straus And Grioux, 2007, s. 25.
- 17 Hindistan, Güneydoğu Asya ülkeleri, Çin, Rusya, AB, Orta Asya ve Kafkasya, Türkiye, Sahra-altı Afrika, Ürdün, Katar, Umman, Kuveyt, Tunus ve Fas ile ilişkilerini geliştirdi.

Tarım sektörünün Filistin GSYH'ına ve istihdama katkısı giderek azalmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi elbette tarıma elverişli toprakların yetersizliği ve İsrail işgalidir.

Filistin Ekonomisinin Genel Özellikleri

Basic Characteristics of Palestine's Economy

Harun ÖZTÜRKLER

Abstract

Palestine comprises West Bank and Gaza Strip. The purpose of this study is to analyze the basic characteristics of Palestine's economy. According to the World Bank's country classification on the basis of per capita gross national income, Palestine is a lower-middle income country. On the other hand, Palestine faces a deepening poverty problem. To solve poverty problem and improve its economic development level, Palestine needs a new development strategy that covers all sectors of the economy. This development strategy must give priority to investment projects that will produce goods to substitute import from Israel and through Israel. However, preparation and implementation of such a development plan requires lifting of Israel's embargo and establishment of Palestine's geographic and political unity. Specifically, free movement of goods and people between West Bank and Gaza Strip is a prerequisite for Palestine to become a state. In addition, the economic integration between West Bank and Gaza Strip will create a more efficient and larger domestic market. Palestine economy grew on average 9% between 2009 and 2011. However, growth rates differ significantly between West Bank and Gaza Strip; growth rates were 6.4% in the former and 17% in the latter. The most important problem of Palestine's economy is unemployment rate. Today, every one of four persons in the labor force is unemployed. On the other hand, inflation rate is low. Very low level of private saving rate together with high public sector deficit leads to very high current account deficits. At present, current account deficit is mostly financed by foreign donations. Decrease in such donations put the functioning of both Palestine's economy and the government at risk.

Keywords: *Palestine, economic structure, poverty, unemployment, current account deficit, donation, economic planning*

Filistin’de bugünün geçerli tanımlarıyla bir ekonomiden söz edebilmemiz için kendisi dışında yer alan üretim faktörlerini bir araya getiren ve üretimi organize eden bir özel sektör girişimci grubunun ortaya çıkarılması ve özel sektörün geliştirilmesidir. Özel sektörün ekonomik gelişmenin bir parçası olabilmesi ise her şeyden önce İsrail’in her türlü ambargoyu ve sınırlandırmayı kaldırmasına bağlıdır.

Giriş

Bilindiği gibi Filistin bugün Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nden oluşan iki bölgeyi kapsamaktadır. Bu çalışma bu iki bölgeyi Filistin ekonomisinin genel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu iki bölge ekonomik açıdan önemli yapısal farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmada Filistin ekonomisi bir bütün olarak değerlendiriliyor olmasına karşın, iki bölge arasındaki temel makroekonomik farklılıklar da ortaya konmaktadır. Bu coğrafi bölünmüşlük yanında bütüncül bir politik yapının da söz konusu olmaması, Filistin için bir ekonomi politikası ve etkilerinin değerlendirilmesini olanaksız kılmaktadır. Ekonomik yapı ve politika büyük ölçüde İsrail ile ilişkiler ve dış yardımlar çerçevesinde şekillenmektedir. Ferguson (2007) tarafından da belirtildiği gibi, işgal döneminde İsrail’in uyguladığı ekonomi politikaları uygulamaları bu iki bölgenin hem işgücü hem de mal ihracı kanalları ile tümüyle İsrail’e bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.¹ 2005 yılı öncesi dönemde bir ekonominin bir yılda ürettiği tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal değerini ifade eden gayri safi yurtiçi hâsılanın (GSYH) önemli bir kısmını oluşturan bu iki kanal hem işgücünün büyümesini önlemiş hem de ekonominin düşük nitelikli işçilikle mal ve hizmet üreten bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. 2005 sonrası dönemde, bu iki kanalın kapanması ise ekonomiyi hem büyük bir sorunla yüz yüze bırakmış hem de yeni bir yapının oluşturulmasının önünü açmıştır. Bu yeni ekonomik yapı ancak ekonominin tüm sektörlerini içeren yeni bir ekonomik kalkın-

ma planlaması ve uygulaması ile oluşturulabilir. Böyle bir ekonomik kalkınma planının hazırlanıp uygulanabilmesi ise elbette İsrail’in “çitleme” politikasının ortadan kalkmasına, Filistin’in coğrafi ve politik bütünlüğünün kurulmasına ve uygun politik ve ekonomik ortamın oluşmasına bağlıdır. Al-Naqib (2003) böyle bir ekonomik alt yapının oluşmasının ancak Filistin’in kurumsal yapısının bir “kalkınma devleti”ne dönüştürülebilmesine bağlı olduğunu vurgulamaktadır.²

Dünya Bankası’nın (DB) (2012) Filistin ile ilgili olarak yayınladığı bir rapor Filistin ekonomisinin bugün dış yardım olmadan işlerliğinin oldukça zor olduğuna işaret etmektedir.³ Bu raporda Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında insanların ve malların hiçbir sınırlamaya tabi olmadan hareket etmelerinin Filistin’in bir devlet olabilmesinin temel şartı olduğuna işaret edilmektedir. Öte yandan, Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında oluşturulacak ekonomik entegrasyon, daha etkin ve büyük bir iç piyasanın oluşmasını sağlayacaktır. Bilindiği gibi, ekonomik gelişmenin iki ön şartından biri nitelikli ve yeterli üretim faktörlerinin varlığı, diğeri ise etkin bir biçimde işleyen büyük bir ulusal piyasanın varlığıdır. Filistin’in bu ayrık iki parçasının ekonomilerinin entegre olmaları aynı zamanda, üretim faktörleri ve malların hareketi yoluyla fiyatların ve gelirlerin birbirlerine yakınsamalarına ve kaynakların daha etkin kullanımına katkı sağlayacaktır. Filistin’de bugünün geçerli tanımlarıyla bir ekonomiden söz edebilmemiz için bir diğer koşul ise kendisi dışında yer alan üretim faktörlerini bir araya getiren ve

üretimi organize eden bir özel sektör girişimci grubunun ortaya çıkarılması ve özel sektörün geliştirilmesidir. Özel sektörün ekonomik gelişmenin bir parçası olabilmesi ise her şeyden önce İsrail'in her türlü ambargoyu ve sınırlandırmayı kaldırmasına bağlıdır. Filistin ekonomisinin en acil sorunu ise ulaşım, iletişim ve enerji gibi alt yapı eksikleridir. Eğitim ve sağlık insan sermayesinin oluşumunun ve etkin kullanımının ön koşullarıdır. Filistin'in alt yapıya ilişkin bu sorunlarının giderilmesi ekonomik gelişmesinin başlayabilmesinin diğer olmazsa olmazları arasındadır.

Filistin Ekonomisinin Temel Yapısal Özellikleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bilindiği gibi, ekonomik yapıdan kastedilen temel sektörler olarak adlandırılan sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinin GSYH'nın yaratılmasına ne ölçüde katkı yaptıklarıdır. Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nun raporuna⁴ göre, 2011 yılı itibarıyla sanayi sektörünün GSYH'nın oluşuma katkısı %37, tarım sektörünün katkısı %4 ve hizmetler sektörünün katkısı %59'dur. Bu bölüm, Filistin ekonomisini bu üç alt sektör çerçevesinde değerlendirmektedir. Nasr'a (2002) göre, tüm sorunlarına rağmen kısa dönemde Filistin sanayi sektörü İsrail'in (ekonomik) ambargosuna karşı mücadelede önemli bir rol oynayabilecek kapasitededir.⁵ Uzun dönemde ise sanayi sektörü ekonomik kalkınmanın öncü sektörü rolünü oynayacaktır. Gelişmiş ülkelerin, özellikle de yeni sanayileşmiş Güneydoğu Asya ülkelerinin tecrübeleri göstermektedir ki, uygun sanayileşme stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması sanayi sektörünün rekabetçi kapasitesini yükselterek ekonomik büyüme hızının artırılmasını ve sonuçta ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Filistin sanayi sektörü için ilk adım politik çerçeveyi ve mevcut doğal ve insan kaynaklarını göz önüne alan açık bir stratejinin belirlenmesidir. Kısa dönemde bu strateji İsrail'in işgalinin sürmesinin toprak, su ve diğer kaynakların kullanımının İsrail tarafından sınırlandırıldığı ve mevcut politik ve ekonomik zorlukların iyi yetişmiş insan kaynağının göçüne neden olduğu olgularını hesaba katmalıdır. Bunun

yanında, kısa dönemde yatırım ortamının iyileştirilmesi uzun dönem ekonomik kapasitenin en önemli belirleyicilerinden biri olacaktır. Böyle bir yatırım ortamı, emek yoğun ve tarım ve sanayi sektörlerini entegre eden yatırımların gerçekleştirilmesine ve böylece hem en önemli sorunlardan biri olan işsizliğin azaltılmasına hem de İsrail'den ve İsrail üzerinden ithal edilen ürünleri ikame eden ürünlerin üretilmesini sağlayarak dışa bağımlılığın azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Sermaye birikiminin düzeyi de dikkate alındığında Filistin'de kısa dönem sanayileşme stratejisi küçük ve orta boy sanayi işletmeleri (KOBİ) üzerine yoğunlaşmalıdır. Bu tür işletmeler genel olarak hem daha rekabetçi bir yapıya sahiptirler hem de ekonomik krizler ve dalgalanmalara karşı daha çabuk adapte olabilmektedirler. KOBİ'lerin bir diğer önemli özellikleri ise genel olarak emek yoğun teknolojiler kullanmalarıdır. KOBİ'ler yoluyla çok farklı sanayi malı üretilmesi Arap ülkeleri ile entegrasyona ve böylece İsrail'e olan bağımlılığın azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Tam bağımsız ve birleşik bir Filistin'in kurulduğu varsayımı ile orta vade ise temel amaç sanayi sektörünün liberalizasyonu, Filistin ekonomisinin rehabilitasyonu ve bölgesel ve uluslararası entegrasyonu olmalıdır. Uzun dönem ekonomik kalkınmanın kısıtları, sınırlı kaynaklar ve küçük bir ulusal piyasadır. Bu nedenle uzun dönem sanayi stratejisi, bu kısıtları göz önüne almalıdır. Uzun dönem sanayi stratejisi, ihracata dönük ve teknoloji ürünleri üretecek ve nitelikli işgücü temeline dayanacak bir sanayi sektörü oluşturmayı planlamalıdır. Uzun yıllar süren savaş ve işgal, Filistinlilerin sermayelerini yurtdışına çıkarmalarına neden olmuştur. Bağımsız bir Filistin Devleti'nin yaratılması bir yandan yurtdışındaki Filistinlilerin sermayelerini Filistin'e getirmelerine, diğer yandan yabancı doğrudan sermayenin Filistin'e yatırım yapmasına ve böylece sanayi sektörünün kurulmasına katkı sağlayacaktır.

Tarım sektörü hem GSYH'ya katkısı yönüyle ekonomik anlamda ama aynı zamanda yaşamın idamesi için gerekli olan besin maddelerini üretmesi anlamında önemlidir. Sanayi sektörü ve hizmetler sektörü ile kıyaslandığında daha emek yoğun bir üretim tekniğine sahip olması,

Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında insanların ve malların hiçbir sınırlamaya tabi olmadan hareket etmeleri Filistin'in bir devlet olabilmesinin temel şartıdır.

tarım sektörünü en önemli istihdam yaratma biçimi haline getirmektedir. Ancak Sabri (2008) tarafından da belirtildiği gibi, tarım sektörünün Filistin GSYH'ına ve istihdama katkısı giderek azalmaktadır.⁶ Bunun en önemli nedenlerinden birisi elbette tarıma elverişli toprakların yetersizliği ve İsrail işgalidir. Ancak Bankacılık sektörünün çeşitli nedenlerle tarım sektörüne kredi vermekte gösterdiği isteksizlik ve birçok durumda karşılanması oldukça güç koşullar ileri sürülmesi tarımsal faaliyetin finansmanı sorununu derinleştirmekte ve tarımsal aktiviteyi olumsuz etkilemektedir. Tarımsal ürün üreticilerinin dini nedenlerle kredi kullanmamaları ve topraklarını teminat göstermeye yanaşmamaları da tarımsal aktivitenin finansmanı sorununu artırmaktadır. Filistin'de sigorta sektörü en az gelişmiş sektörlerden birisidir. Ancak, ekonomik aktivitenin en riskli olduğu sektörlerden biri olan tarım sektöründe sigorta oldukça önemlidir. Tarımsal sigortanın gelişmemişliği tarımsal aktiviteyi sınırlandıran bir diğer faktör konumundadır. Tarımsal ekonomik aktiviteyi düzenleyen ve denetleyen

modern yasal bir çerçevenin olmaması da tarımsal aktivitenin modern olmayan bir biçimde yürütülmesine neden olmaktadır. Filistin'de tarım sektöründeki sorunların kısa dönemde etkin çözümlerinden birisi tarımsal kredi, üretim ve pazarlama kooperatifleri olabilir. Bu tür kooperatifler biryandan tarımsal aktivitenin finansmanı probleminin çözüme katkı sağlarken, diğer yandan parçalanmış küçük toprakların bir araya getirilerek sabit maliyetlerin azaltılmasına, modern teknolojilerin kullanılmasına olanak sağlar. Bu kooperatifler daha etkin pazarlama teknikleri de sunarak, karlılığın artmasına katkı sağlar.

Hizmetler sektörünün GSYH'a katkısı göz önüne alınarak Filistin ekonomisini bir hizmet ekonomisi olarak tanımlayabiliriz. Ekonomik kalkınma kuramı bir ülkenin temel sanayi alt yapısının oluşturulması sonrasında hizmetler sektörü ürünlerine yönelik talebin artacağını öngörmekte ve bu nedenle hizmetler sektörünü türev bir sektör olarak tanımlamaktadır. Ancak her ülke aynı ekonomik kalkınma patikasını izlememekte ve

sektörel, bölgesel, ekonomik refahın dağılımı v.b. birçok yönden eşitsiz ekonomik gelişme biçimleri gözlemlenmektedir. Bu türden bir gelişmenin Filistin için de geçerli olduğunu ileri sürebiliriz. El-Jafari, Makhool ve Lafi (2003), 1970'ler ile kıyaslandığında Filistin hizmetler sektörünün hem GSYH'ya katkı, hem de yatırım, istihdam ve teknolojik özellikleri yönleri ile önemli ölçüde geliştiğini ileri sürmektedirler.⁷ Ancak işgal ve ülkede politik ve ekonomik istikrarın olmaması yatırım riskini artırmaktadır. Bunun yanında, ulusal para biriminin olmaması, sektörün aradığı nitelikte işgücünün yetersizliği ve kurumsal çerçevenin uygun düzenleme ve denetleme sağlayamaması gibi nedenler de sektörün istenen düzeyde gelişmesini engellemektedir. Tarihi ve doğal özellikleri göz önüne alındığında, gelişmiş bir turizm sektörünün Filistin ekonomisinin motoru işlevini görebileceğini, özellikle kısa dönemde nitelsiz işgücü için önemli bir istihdam yaratabileceğini ve bu sektörde yaratılan katma değerın sanayi ve tarım sektörlerindeki yatırımların finansmanını kolaylaştırabileceği vurgulanmalıdır.

Filistin Ekonomisinin Temel Ekonomik Büyüklükleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Uluslararası Para Fonu (IMF) (2012) tarafından hazırlanan rapora⁸ göre 2011 yılı itibariyle Filistin'in nüfusu 4,2 milyondur. Bilindiği gibi DB, ülkeleri kişi başına gayrisafi ulusal gelir bazında düşük, orta-düşük, orta-yüksek ve yüksek gelir grubu olmak üzere dört kategoriye ayırmaktadır.⁹ Bu sınıflandırmaya göre Filistin 1,026-4,035 dolar arasında kişi başına gelire gelir sahip ülkelerin yer aldığı orta-düşük kategorisinde yer almaktadır. Filistin'de 2011 yılı itibariyle kişi başına gelir 2,394 dolar olmasına karşın ağır bir yoksulluk sorunu ile yüz yüzedir: 2011 yılı için Batı Şeria'da yoksulluk oranı %18 ve Gazze'de yoksulluk oranı %39'dur. Böylesine derin bir yoksulluk oranının temel nedeni hiç kuşkusuz yarım yüzyıldır süren savaş, işgal ve ambargodur. Öte yandan, bu büyüklükte yoksulluk oranının gerisinde yatan bir ekonomik çerçeve söz konusudur. Bu ekonomik çerçeveyi değerlendirebilmek için aşağıdaki Tablo'da Filistin ekonomisine ilişkin temel ekonomik büyüklükler yansıtılmaktadır.

Tablo: Filistin Ekonomisinin Temel Ekonomik Büyüklükleri

Gösterge	2009	2010	2011
GSYH (Milyon \$)	6,720	8,331	9.982
Ekonomik Büyüme Oranı (%)	7.4	9.8	9.9
Ekonomik Büyüme Oranı-Batı Şeria (%)	7.1	6.8	5.2
Ekonomik Büyüme Oranı-Gazze (%)	8.4	19.5	23.0
Kişi Başına GSYH (\$)	1,708	2,050	2,394
İşsizlik Oranı (%)	25	24	21
Tüketici Fiyat Enflasyonu (%)	4.3	2.8	2.7
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Gayri Safi Sermaye Oluşumu	18.3	18.5	18.5
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Tasarruflar	6.3	7.9	-8.8
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Yatırım Tasarruflar Dengesi	-12.0	-10.6	-27.3
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Kamu Açığı	-26.4	-16.7	-10.8
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Cari İşlemler Dengesi (Resmi Transfer Hariç)	-38.1	-25.9	-36.7
GSYH'nın Yüzdesi Olarak Cari İşlemler Dengesi (Resmi Transfer Dahil)	-12.0	-10.6	-27.3

Kaynak: Kanaan, Oussama. Udo Kock, and Mariusz Sumlinski (2012), *Recent Experience and Prospects of the Economy of the West Bank and Gaza*, Staff Report Prepared for the Ad Hoc Liaison Committee, New York, www.imf.org/wbg.

Filistin ekonomisinin temel sorunu oldukça yüksek işsizlik oranıdır. Filistin’de işgücü içerisinde yer alan her dört kişiden biri işsizdir. Bu işsizlik oranı yüksek yoksulluk düzeyinin temel nedenidir. Enflasyon oranı ise oldukça düşük düzeydedir. Yüksek işsizlik oranı ve düşük gelir düzeyi düşük enflasyonu açıklayan faktörlerdir.

Tablo’dan Filistin ekonomisinin üç yıl içerisinde nominal fiyatlarla GSYH’sını yaklaşık olarak 1.5 kat artırdığını gözlemlemekteyiz. Küresel ekonomide derin bir krizin yaşanmasına karşın Filistin ekonomisinin son üç yılda ortalama olarak %9 oranında bir büyüme performansı göstermiştir. Ancak ekonomik büyüme Batı Şeria ve Gazze’de birbirinden oldukça farklıdır. Batı Şeria’da ortalama büyüme oranı yaklaşık olarak %6,4 iken, Gazze’de yaklaşık olarak %17’dir. Öte yandan son üç yılda nüfus artışının da etkisi ile GSYH 1,5 kat artmasına karşın, kişi başına gelir 1,4 kat artabilmiştir. Filistin ekonomisinin temel sorunu oldukça yüksek işsizlik oranıdır. Filistin’de işgücü içerisinde yer alan her dört kişiden biri işsizdir. Bu işsizlik oranı yüksek yoksulluk düzeyinin temel nedenidir. Enflasyon oranı ise oldukça düşük düzeydedir. Yüksek işsizlik oranı ve düşük gelir düzeyi düşük enflasyonu açıklayan faktörlerdir. Yüksek işsizlik oranı aynı zamanda çalışan nüfusun çalışmayan nüfusa oranı olarak tanımladığımız bağımlılık oranının da yüksek olmasına neden olmaktadır. Yüksek bağımlılık oranı ve düşük gelir ile birlikte tasarruf oranının oldukça düşük olmasına neden olmaktadır. Düşük özel tasarruf düzeyi, yüksek kamu açıkları ile birlikte oldukça yüksek cari işlem açıklarına neden olmaktadır. Tablo’da cari işlemler açıklarının resmi transferler hariç ve dahil olmak üzere iki farklı biçimde verilmesinin nedeni dış yardımların Filistin ekonomisinin işleyişinde ne denli büyük bir öneme sahip olduğunu yansıtmaktır. Dış yardımların azalması Filistin ekonomisinin ve özellikle hükümetin işleyişini oldukça zor durumda bırakmaktadır.

Sonuç

Bilindiği gibi Filistin bugün Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nden oluşan iki bölgeyi kapsamaktadır. Bu çalışma bu iki bölgeyi Filistin ekonomisinin genel özelliklerini analiz etmektedir. DB’nın yaptığı sınıflandırmaya göre Filistin 1,026-4,035 dolar arasında kişi başına gelire gelir sahip ülkelerin yer aldığı orta-düşük kategorisinde yer almaktadır. Buna karşın Filistin ağır bir yoksulluk sorunu yüz yüzedir. Bu sorunu gidermesi, genel anlamda kalkınma sorununu çözebilmesi için Filistin’in ekonominin tüm sektörlerini içeren yeni bir ekonomik kalkınma planlamasına ihtiyaç vardır. Bu kalkınma planlaması İsrail’den ve İsrail üzerinden ithal edilen ürünleri ikame eden ürünlerin üretilmesini sağlayarak dışa bağımlılığın azaltılmasına katkı sağlayacak yatırım projelerine öncelik vermelidir. Böyle bir ekonomik kalkınma planının hazırlanıp uygulanabilmesi ise elbette İsrail’in “çitleme” politikasının ortadan kalkmasına, Filistin’in coğrafi ve politik bütünlüğünün kurulmasına ve uygun politik ve ekonomik ortamın oluşmasına bağlıdır. Özellikle, Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında insanların ve malların hiçbir sınırlamaya tabi olmadan hareket etmeleri Filistin’in bir devlet olabilmesinin temel şartıdır. Ayrıca, Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında oluşturulacak ekonomik entegrasyon daha etkin ve büyük bir iç piyasanın oluşmasını sağlayacaktır.

Filistin’de tarıma elverişli toprakların yetersizliği ve İsrail işgali, tarımın GSYH’ya ve istihdama katkısını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Ta-

rımsal ekonomik aktiviteyi düzenleyen ve denetleyen modern yasal bir çerçevenin olmaması da tarımsal aktivitenin modern olmayan bir biçimde yürütülmesine neden olmaktadır. Filistin'de tarım sektöründeki sorunların kısa dönemde etkin çözümlerinden birisi tarımsal kredi, üretim ve pazarlama kooperatifleri olabilir. GSYH'ya katkısı göz önüne alındığında Filistin ekonomisini bir hizmet ekonomisi olarak nitelemek olanaklıdır. Tarihi ve doğal özellikleri göz önüne alındığında, gelişmiş bir turizm sektörünün de içinde yer aldığı hizmet sektörünün Filistin ekonomisinin motoru işlevini görebileceği, özellikle kısa dönemde niteliksiz işgücü için önemli bir istihdam yaratabileceği ve bu sektörde yaratılan katma değerın sanayi ve tarım sektörlerindeki yatırımların finansmanını kolaylaştırabileceği vurgulanmalıdır.

Filistin ekonomisinin 2009-2011 yılları arasında ortalama olarak %9 oranında bir büyüme performansı göstermiştir. Ancak ekonomik büyüme Batı Şeria ve Gazze'de birbirinden oldukça farklıdır. Batı Şeria'da ortalama büyüme oranı yaklaşık olarak %6,4 iken, Gazze'de yaklaşık olarak %17'dir. Filistin ekonomisinin temel sorunu oldukça yüksek işsizlik oranıdır. Filistin'de işgücü içerisinde yer alan her dört kişiden biri işsizdir. Bu işsizlik oranı yüksek yoksulluk düzeyinin temel nedenidir. Filistin'de enflasyon oranı ise oldukça düşük düzeydedir. Öte yandan, Filistin'de tasarruf oranı oldukça düşüktür. Düşük özel tasarruf düzeyi, yüksek kamu açıkları ile birlikte oldukça yüksek cari işlemler açıklarına neden olmaktadır. Yüksek cari işlemler açıkları büyük ölçüde dış yardımlarla kapatılmaktadır. Dış yardımların giderek azalması ise Filistin ekonomisinin ve özellikle hükümetin işleyişini oldukça zor durumda bırakmaktadır.

0

DİPNOTLAR

- 1 Ferguson, Shaun, "Gaza in the Post-Separation Environment: A Simulation Exercise", *Palestine Economic Research Institute*, <http://www.mas.ps/2012/sites/default/files/gaza.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012)
- 2 Al-Naqib, Fadel Mustafa, "Towards a Palestinian Developmental Vision", *Economic Research Institute*, http://www.mas.ps/2012/sites/default/files/Summary1_14.pdf (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 3 *Dünya Bankası*, "Stagnation of Revival: Palestinian Economic Prospects", www.worlbank.org (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 4 Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), "The Press Report of the Economic Forecasting 2012", Ramallah, Palestine, 2012.
- 5 Nasr, Mohammed, "The Role of Industrial Sector in Palestinian Economic Development", *Palestine Economic Policy Research Institute*, <http://www.mas.ps/2012/sites/default/files/Industry.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 6 Sabri, Nidal Rashid, "Financing the Palestinian Agricultural Economy", *Palestine Economic Policy Research Institute*, <http://www.mas.ps/2012/sites/default/files/summary%20english.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 7 El-Jafari, Mahmoud, Basim Makhool ve Nasr Atyani, "Palestinian Services Sector and Its Role in Economic Development", *Palestine Economic Policy Research Institute*, <http://idl-bnc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/32441/1/124235.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 8 Kanaan, Oussama., Udo Kock , and Mariusz Sumlinski, "Recent Experience and Prospects of the Economy of the West Bank and Gaza", *Staff Report Prepared for the Ad Hoc Liaison Committee*, New York, www.imf.org/wbg (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).
- 9 Dünya Bankası, "How We Classify Countries", <http://data.worldbank.org/about/country-classifications> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2012).